

Hrvatske riječi i jezični razvoj

Ovaj je broj Lahora, šesnaesti po redu, tematski vrlo raznolik. Jedan se rad bavi klasičnom kroatističkom temom: gramatičkim opisima, drugi se posredbeno bavi španjolskim i hrvatskim stručnim jezikom, treći sintaktičkim jezičnim razvojem djece godinu prije polaska u školu, četvrti čestotnim rječnikom dječjega jezika, a peti okolnostima nastave inojezičnoga hrvatskoga u Hrvatskoj. I autori su mu stručnjaci iz nekoliko područja, općelingvističkoga, glotodidaktičkoga, prijevodnoga, kliničkolingvističkoga, računarskoga.

Igor Marko Gligorić u radu *Veznici i njihov gramatički položaj* bavi se kroatističkom temom koja je očito tijekom puna četiri stoljeća bila izazov hrvatskim gramatičarima, od prvoga Bartola Kašića (1604) do zasad posljednjih Josipa Silića i Ive Pranjkovića (2005). U mnogim su njihovim gramatikama očite teškoće pri određivanju veznika kao vrste riječi, a najviše pri razgraničavanju veznika i ostalih riječi. Naime, kao povezaivači u tekstovima služe i veznici i neke druge riječi, uključujući sljedove riječi, a riječi koje jesu veznici kao vrsta riječi katkada nemaju službu poveznika nego pojačivača. Autor s pravom smatra nepreciznim u istu kategoriju vrsta riječi uvrstiti suznačnice poput *i*, *a* zajedno sa sljedovima koji u različitim kontekstima pripadaju drugim vrstama riječi poput dvaju prijedloga, imenice i zamjenice *s obzirom na to*.

Za sljedove ili spojeve riječi koji imaju ulogu povezaivača (manje ili više gramatikalizirane) autor navodi nazive: veznička sredstva, veznički skupovi, veznički izrazi, vezničke riječi, vezničke službe. Možda bi bilo dobro ustaliti izvedenicu kao naziv za to, *povezaivači* ili *poveznici* kako bi se izrazom jasnije razlikovali veznici kao vrsta riječi i poveznici kao služba u rečenici. Tako bi veznici bili prototipni poveznici, iako nisu uvijek poveznici. S druge pak strane, kao poveznici mogu služiti i druge riječi ili sljedovi riječi. Autor smatra da bi opis veznika kao vrste riječi trebao uključivati opis njihova značenja ('ma kako shematično i apstraktno bilo') te izraza njihova (jedinoga) oblika budući da se neki veznici pojavljuju u inačicama: npr. *ali* → *al'* ili *al*, *kao* → *k'o* ili *ko*, i to u određenim registrima (razgovorni jezik) ili radi ritma, katkad i uslijed okolnih fonema. Čini se da bi upravo zbog tih inačica doista bilo dobro govoriti o jednom obliku veznika: nepromjenljive riječi imaju samo jedan oblik (zato su nepromjenljive), a taj oblik može imati inačne izraze. Veznici kao vrsta riječi svakako imaju rječnički oblik, taj im je oblik osnovni oblik, prototipni, dakle *ali*, *ili*, *kao*. Ovaj rad potiče na promišljanje

položaja i opisa nepromjenljivih riječi općenito, osobito na pitanje treba li ih doista izostaviti iz poglavlja morfologija i uvesti (u) poglavlje leksikologija ili ih treba ostaviti u poglavlju morfologija, ali samo one koje su vrsta riječi, ne i sljedovi riječi.

Branka Oštrec bavi se stručnim jezikom, prevođenjem i značenjem riječi u radu *Lažni parovi u španjolskoj i hrvatskoj pravnoj terminologiji*. Raščlanila je srodnice, riječi istoga podrijetla u španjolskome i hrvatskome u prijevodima zakonskih propisa Europske unije iz područja građanskoga i kaznenoga prava, pa će rad biti koristan svima koje osim jezika i prevođenja zanima i samo pravo. Autoričina kontrastivna analiza leksika pokazuje kako se važne razlike među srođnicama u dvama jezicima mogu kriti i u onim riječima čije se značenje u općemu jeziku poklapa, posve ili djelomično, što samu pojavu lažnih parova čini još većom teškoćom. Naime, dok prevoditelji ili učenici stranoga jezika još i mogu pretpostaviti da bi dvije srodnice mogle biti lažni par ako se njihovo značenje uglavnom ne poklapa ni u općemu jeziku, potrebno je doista poznavati struku da se ne upadne u zamku djelomičnih ili pravih lažnih parova koji se pojavljuju samo u njoj. Situacija je još gora ako isti leksemi imaju različito značenje u različitim područjima iste struke. Primjer iz autoričina teksta kada su ruski prevoditelji u radionici o ovrhi sudskih presuda izazivali šok među ruskim sudionicima jer su sustavno prevodili riječ *ovrha* (na španjolskome *ejecución*) kao *egzekucija*, odnosno *smaknuće* umjesto *ovrha*, može potaknuti sve koji se bave jezikom da osvijeste važnost točnih prijevoda. Ovaj rad ima još jednu vrijednost, posebno za kroatiste. Dokazuje koliko je bolje umjesto riječi iz stranih jezika, posebno pomodnica, služiti se hrvatskim riječima koje su često jasnije nego riječi preuzete iz stranih jezika jer nisu toliko višeznačne kao one (v. primjer s riječju *kompetentan*), bar ako je svrha govorne proizvodnje sporazumijevanje, a ne nešto drugo.

Ivona Radić Tatar, koja se bavi kliničkom lingvistikom, istraživala je jednu sastojnicu sintaktičkoga razvoja hrvatskih govornika u dobi od 6–7 godina. To vrijeme, kada još traje osjetljivo fonološko razdoblje, obilježava završetak najbržega sintaktičkoga razdoblja u kojemu su djeca (većinom već s pet godina) ovladala proizvodnjom složenih rečenica, u čemu pokazuju visok stupanj gramatičnosti. Autorica je odabrala pripovijedanje uz pomoć slikovnice (*Žabo, gdje si?*) koja se rabi za slična istraživanja i u drugim jezicima kako bi s jedne strane pružila neverbalni poticaj, a s druge omogućila usporedivost. U radu *Ovladanost vrstama rečenica na kraju predškolske dobi* pokazala je da predškolarci (kako su nazvana djeca godinu dana pred polazak u školu) u pripovijedanju prema predlošku proizvode različite rečenične strukture, ali ukupno više složenih nego jednostavnih rečenica (57% vs. 43%). Među složenima znatno je više nezavisnih (31%) od višestrukosloženih (17%), a najmanje je zavisnih (9%). Među jednostavnima znatno je

više proširenih (33%) od neproširenih (8%), a najmanje je krnjih ili eliptičnih (2%). Među nezavisno složenima znatno je više sastavnih (18%) nego suprotnih (9%), a najmanje je rečeničnoga niza (4%). Među zavisnima više je priložnih (5%) od objektnih (3%), atributnih je najmanje (1%). Moglo bi se reći da unutar svake kategorije rečenica djeca proizvode po tri vrste članova, pri čemu jednu proizvode najčešće, od dvije trećine do više od polovine (77%, 58%, 56% ili 54%), drugu gotovo upola manje, od trećine do petine (33%, 31%, 29%, 19%), a treću uočljivo najmanje, od sedmine do više od dvadesetine (16%, 13%, 11%, 4%). Autorica je pokazala i kako su među ispitanicima uočljive pojedinačne razlike pa tako ni jedan ispitanik nije bio jednak u svojoj ukupnoj proizvodnji drugomu. Među ispitanicima je raspon u broju proizvedenih rečenica bio od 3 ili 5 (rečenični, niz, krnje rečenice), preko 8 ili 9 (neproširene i zavisne), 13 ili 14 (višestruko složene i nezavisno složene) do 21 (proširene rečenice). Na ovaj je raspon jako djelovao jedan ispitanik s netipičnim vrijednostima (imao je 12 proširenih rečenica više od idućega, 4 krnje rečenice više od idućega i 7 složenih rečenica manje od idućega), što pokazuje kako bi bilo dobro u buduća istraživanja uključiti veći broj ispitanika da se vidi je li ovaj raspon vjerodostojan. Bilo bi dobro vidjeti kakve rečenice proizvode djeca s jezičnim teškoćama i može li ih se po tomu prepoznati, ili su njihove pojedinačne razlike takve da bi se mogla uklopiti u normalni razvoj.

Gordana Hržica i Jelena Kuvač Kraljević, koje već dugo sustavno istražuju usvajanje hrvatskoga jezika u najranijoj dobi, te Jan Šnajder kao računalni stručnjak predstavili su u svojem radu *Hrvatski čestotni rječnik dječjega jezika*, kraticom Dječer, odnosno grafički izazovnije: DječER. On je nastao na temelju jedinoga hrvatskoga korpusa dječjega jezika (Kovačević 2002), *Hrvatskoga korpusa dječjega jezika*, dostupnoga u Svjetskoj bazi dječjega jezika CHILDES. Kratica je toga hrvatskoga korpusa HKDJ (a mogao bi se zvati i prilagođenijom kraticom da se ne mora čitati imenima slova *haka-deje*, npr. Hikod, Hikodej ili Hikodjej; Hakod, Hakodej, Hakodjej . . .). Iako je Dječer još u izradi, predstavljena načela izrade toga govornoga korpusa s razvojnom sastavnicom pokazuju da će njegova objava u elektroničkomu obliku nakon svega mukotrpnoga prijepisa i obrade biti trenutak kada će se znatno jednostavnije moći pronalaziti građa za psiholingvistička istraživanja jezičnoga razvoja hrvatske djece. Dječer nudi mogućnost pretraživanja prema abecednomu redu, vremenu pojave i vrsti riječi, uključujući i morfosintatski opis natuknica i popis obličnica. Međutim, budući da u korpusu oko 35 000 iskaza pripada dječjoj proizvodnji, a 52 000 odraslima, Dječer će moći služiti i za istraživanje maminskoga jezika, ali i jezika odraslih kada se obraćaju djeci. U trenutku objave Dječera, osim autora i suradnika na projektima koji su ih proizveli, hrvatski će se jezični razvoj lakše istraživati. Hrvatski će se time ne samo potvrditi kao pripadnik svjetski poželjnih istra-

živačkih jezika, nego i kao jedan od najpoželjnijih jer je izuzetno malo jezika s posebnim dječjim čestotnim rječnikom.

Nives Bogdan i Josip Lasić raspravljaju o hrvatskoj inojezičnoj nastavi u radu nastalomu na temelju stručne literature i vlastita iskustva, naslovljenomu *Pripremna i dopunska nastava na hrvatskome jeziku za inojezične učenike*. Najprije raspravljaju o dijelu Pravilnika o *provodenju pripreme i dopunske nastave za učenike koji ne znaju ili nedostatno znaju hrvatski jezik i nastave materinskoga jezika i kulture države podrijetla učenika* koji se odnosi na poučavanje hrvatskoga jezika inojezičnih učenika. Posebno se osvrću na pripremu, a posebno na dopunsku nastavu, na učitelje, na društvene i kulturološke mikrokoncepte u inojezičnoj nastavi. U završenomu dijelu rada daju primjere zadataka, vježba i igara koje se mogu primijeniti u nastavi inojezičnoga hrvatskoga kako bi ona bila što zanimljivija i uspješnija. Rad je vrlo koristan za sve učitelje hrvatskoga koji budu suočeni s inojezičnim učenicima bez dovoljno stručnoga znanja ili bez dovoljno iskustva u radu s njima. Već je i prije pristupanja Europskoj uniji bilo inojezičnih učenika, ali se njima počelo intenzivnije istraživački baviti tek u posljednjih petnaestak godina. Kako je broj inojezičnih učenika u Hrvatskoj sve veći, rad dvoje autora može biti dragocjena pomoć.

Broj završava prikazom prvoga hrvatskoga okvira za jednu jezičnu razinu: *Hrvatski B1*, izišloga netom po službenomu pristupu Hrvatske zajednici europskih naroda, u kojoj je postao jedan od službenih jezika. Vrijedan i važan rad!

Na korist vam bilo, dragi čitatelji!

Glavna urednica